

«ЧЕРВОНА КНИГА» ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ

Алла АКСЬОНОВА

Уже не перший рік фахівці Міжнародної радіоекологічної лабораторії "Чорнобильського центру" зі своїми колегами з інших наукових закладів досліджують дику фауну Чорнобильської зони з метою обґрунтування її цінності й необхідності охорони

У цій справі вони використовують різні способи збору інформації. Головним з яких є безпосереднє обстеження окремих угідь для виявлення як самих тварин, так і слідів їх присутності. Натомість нинішнього літа була проведена спільна із зоологами Харківського національного університету експедиція, спрямована на вивчення ситуації з рукокрилими (кажанами). Те, що ці тварини живуть у зоні для вчених, згаданих вище установ, було очевидно. Про те, чому саме кажани стали об'єктом уваги науковців, і що про них стало відомо, та чи прийнятною є Чорнобильська зона для їх існування, й розкаже читачам нашого видання заступник директора Міжнародної радіоекологічної лабораторії з питань науки, керівник відділу радіоекологічних досліджень, кандидат біологічних наук Сергій Гащак:

– Попри значне радіаційне забруднення та антропогенні зміни угідь, тваринний і рослинний світ Чорнобильської зони відчуження на науковців справляв вра-

ження досить різноманітного, – зауважує Сергій Петрович. – Про це неодноразово повідомляли вчені. Однак фактичної наукової інформації було обмаль. Між тим, щоб давати якісь рекомендації, або наполягати на створенні заповідної зони, та бути переконливим у своїй аргументації, необхідно керуватися конкретними даними. Саме для цього й здійснюються зоологічні обстеження. Найкращим аргументом у таких питаннях є знання про всіх тварин, і про всі ділянки зони відчуження. Але з огляду розмірів території зони зробити це надто складно. Тому в першу чергу ми звертаємо увагу на найбільш цінних представників дикої природи. Логіка такого підходу проста: якщо є рідкісні види, що охороняються людиною, це говорить про відповідність місцевих умов потребам мешканців. У свою чергу, даний підхід ще й свідчить про природну цінність ділянки, та про здоров'я природного середовища в широкому розумінні.

(Початок. Продовження – на стор. 4)

Попри значне радіаційне забруднення та антропогенні зміни угідь, тваринний і рослинний світ Чорнобильської зони відчуження вражає різноманітністю

«ЧЕРВОНА КНИГА» ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ

ня за два роки ввіймано майже 790 тварин, які представляли 10 видів. Оскільки раніше про них мало що знали, отримані результати є цінними навіть у відношенні звичайних і широко розповсюджених видів цих тварин. Між іншим, серед них є й такі, які внесені до Червоної Книги України. Зокрема це мала вечірниця, середземноморський нетопир та ставкова нічниця. Причому перші два види достатньо поширені, то третій – ставкова нічниця – справді, рідкісний вид, тому має вищий охоронний статус в європейському червоному списку. Крім того, ми виявили, що мала вечірниця в цій географічній зоні розмножується, чого раніше не знали. Це виявилось характерним і ще для восьми із десяти виявлених видів. Відносно велика кількість вилівів також свідчить про високу чисельність тварин і загальне благополуччя в їхніх колоніях. Слід також зауважити, що з огляду на біологічні потреби рукокрилих, такий задовільний стан міг стати можливим лише за умови загальної збалансованості й природного багатства самих екологічних систем. Крім цього, згадані вище обставини дають підстави для виявлення інших цінних видів тварин і рослин. Хоча, завдяки отриманим під час експедиції результатам, уже зараз можна

стверджувати, що старі листяні й мішані ліси та заплавні ділянки з деревною рослинністю є дуже привабливими для кажанів, і відіграють важливу роль у підтримці життєздатності їхніх популяцій. А тому угіддя Чорнобильської зони відчуження теж мають велику природну цінність і повинні охоронятися.

Насамкінець про ще кілька важливих аспектів. На жаль, наразі немає інформації щодо кількох інших можливих видів, включаючи й дуже рідкісних. Також відсутні дані й відносно місць їхніх зимівель. Для цього потрібні додаткові дослідження з використанням нових прийомів і підходів. Тому остаточну крапку у вивченні рукокрилих Чорнобильської зони відчуження ще ставити рано.

однак, фактичної інформації з цього приводу ніколи не існувало. З іншого боку, саме тут, і особливо в Чорнобильській зоні, існують потенційно сприятливі умови для поселення кажанів, що живуть у дуплистих деревах. Крім того, кинуті при евакуації будівлі, зведена до мінімуму присутність людини також створюють додаткові позитивні умови.

Для підтвердження думки, стосовно потенційно сприятливих умов для існування рукокрилих, наші науковці спільно із зоологами Харківського національного університету й провели вже другу експедицію, присвячену кажанам. Перша відбулася в травні 2007 року. Специфіка таких досліджень обумовлюється нічним способом життя тварин, недоступністю для людського вуха їхніх звуків, майже повною відсутністю слідів присутності цих тварин та прихованими їх помешканнями.

Спочатку ми оцінювали потенційну придатність угідь, а потім шукали сховища або ділянки їхнього полювання. У цьому нам допомагав ультразвуковий детектор, спеціальний пристрій, що перетворює дуже високий діапазон звуків ру-

кокрилих у такий, який чутний людському вуху. Наступним етапом досліджень став відлов літаючих звірків за допомогою "кажанячої" сітки. Іншого способу точного визначення виду, статі та віку не існує. На відміну від "пташиної" ця сітка настільки тонка, що рукокрилі її не помічають. Крім того, при виявленні колоній в дуплах ми ловили звірків за допомогою ще однієї спеціальної так званої "деревної" пастки. Згадані пристрої не завдають великої шкоди кажанам. До того ж ці тварини добре переносять неволю, впадаючи в напівсонний стан. Удень звірків описували, кільцевали, а наступної ночі – знову відпускали на волю.

На даний час уже обстежено понад 30 точок зони відчуження. Це й ділянки старих широколистяних та мішаних лісів, і береги різних водойм, і колишні населені пункти. Для отримання фактичної інформації, щодо видового різноманіття рукокрилих, у Чорнобильській зоні відчужен-

ДОВІДКОВО
В Україні налічується до 26–28
видів рукокрилих з найбільшою
видовою розмаїтістю в
Карпатах, Криму та Поділлі

(Закінчення. Початок на стор. 1)

Тому інформація про кажанів (або, як у народі говорять, "летючих мишей", хоча вони – не є мишами, і навіть не їхніми родичами) має особливу цінність у зв'язку з їх високим охоронним статусом у всьому світі. Річ у тім, що ці тварини через свої біологічні та екологічні особливості дуже страждають від результатів людської діяльності. Вони хворіють і гинуть від техногенного забруднення середовища. Однак найбільше рукокрилі страждають від зникнення тих елементів природних систем, з якими тісно пов'язане їх існування: це – старі ліси з дуплистими деревами й підземні безпечні сховища. І хоча кажани – одна з найбільш різноманітних груп ссавців (до 900-1000 видів), лєвова частка представлена тропічними видами. В Європі живе всього біля чотирьох десятків кажанів, багато з яких не в змозі пристосуватися до антропогенних змін середовища, а тому повсюдно скорочують свою чисельність й потребують охорони.

Вважається, що північні лісові регіони України не найбагатіші на рукокрилих,